

**ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE TÜRKİYE’NİN OLASI İLİŞKİLERİ****Zahir Ahmad KHALEQI****Jamaluddin Sadruddin Oghli**

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü

**Özet**

SSCB'nin dağılmasıyla beraber soğuk savaştan sonra dünya tek kutuplu döneme girmiştir. bu dönemde ABD dünya hakimiyeti iddialarıyla eski sovyet bölgelerinde bağımsızlık ve kuruluş süreçlerinde sıcak ilişkiler kurarak bölgeyi etkisi altına almak istemektedir. ABD ve batı ülkelerinin bu yayılmacı politikalarından hoşnut olmayan Çin ve Rusya, bölgedeki tehditlere karşı aralarında uzun yıllardır devam eden sınır problemlerinin üzerine giderek 1996 yılında güvenlik ve ticari işbirliği tesis etmek adına ve ABD'yi bölgeden uzaklaştırmak için Şangay 5'lisi örgütünü kurmuştur. 2001 yılında Özbekistan katılımıyla örgütün ismi Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) olarak değişmiştir. Son dönemde Türkiye'nin AB üyelik süreci duraksadığı için Türkiye'de dış politikada Avrasya'ya yöneliş ve bir alternatif olarak Şangay İşbirliği Örgütüne üyelik tartışılmaya başlamıştır. 2012 yılında ise Türkiye ŞİÖ'de dialog ülkesi olarak kabul edilerek tam üyelik sürecine henüz girememiştir.

Bu çalışmada, öncelikle Şangay İşbirliği Örgütünün kuruluşu ve yapısı hakkında değinerek Türkiye'nin mezkur örgüte üyelik süreci, üye olmanın avantajları ve dezavantajları çerçevesinde Türkiye-ŞİÖ ilişkileri incelenmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Şangay İşbirliği Örgütü, Türkiye, İlişkiler

**SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION AND TURKEY'S POSSIBLE RELATIONS****Abstract**

With the dissolution of the USSR, the world entered a unipolar period after the cold war. In this period, the US wants to influence the region by establishing warm relations during the independence and establishment processes in the former Soviet regions with the claims of world domination. China and Russia, dissatisfied with these expansionist policies of the USA and western countries. China and Russia took the border problems between them for many years against the threats in the region and established the Shanghai 5th organization in 1996 to establish security and commercial cooperation and to remove the USA from the region. With the participation of Uzbekistan in 2001, the name of the organization was changed to Shanghai Cooperation Organization (SCO). when Turkey started to be hesitated from EU membership process in recent years, Turkey's foreign policy orientation of Eurasia and as an alternative to membership in the Shanghai Cooperation Organization has started to be discussed. In 2012, Turkey was accepted as a dialogue country in the SCO that could not yet enter the full membership process.

In this study, primarily the establishment of the Shanghai Cooperation Organization and mentioning about the structure of the aforementioned organization, within the framework of the advantages and disadvantages of being the SCO member for Turkey and its possible relations were examined.

**Keywords:** Shanghai Cooperation Organization, Turkey, relation

### **Giriş**

Soğuk savaş dönemi dünyada SSCB ve ABD eksenli iki kutuplu siyasi ve ticari alanda hakimiyet mevcut iken, 1990 yıllarında gelindiğinde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD merkezli tek kutuplu güç merkezliyi ortaya çıkmıştır. Eski sovyet hakimiyetinde olan Balkanlar ve Kafkasya ülkeleri bağımsızlık sonrası batı ülkeleriyle özellikle ABD'ya yakınlaşmaya başlamıştır.

SSCB sonrası kurulan Rusya Federasyonu ise bölgede bir taraftan iç istikrarsızlığını çözmeye çalışırken diğer taraftan ABD'nin Avrasya bölgesine yaklaşmasından endişe duymuş ve ABD'yi bölgeden uzaklaştırmanın yollarını aramaya başlamıştır.

Çin ve Orta Asya ülkeleri ise bölgede huzursuzluk yaratan terörizm ve dini fanatizmin yükselişinden rahatsız olmuş ve buna bir çözüm arayışı içine girmişlerdir. Zira SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya – Çin gibi orta asya ülkeleri de hem bu iki ülkeyle hem kendi aralarından sınır problemleri yaşamaktadır.

1992 yıllarında başlayan ikili görüşmeler Rusya ve Çin'i bir araya getirmekle kalmayıp, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ülkelerini de kendi sınır problemlerini bu iki ülkeyle çözüm yolunu açmıştır.

Bu görüşmelerin neticesinde 26 Nisan 1996 tarihinde mezkur ülkeler Şangay'da bir araya gelerek «Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güvenliği Güçlendirmeye İlişkin İşbirliği» adlı anlaşmayı imzalayarak Şangay 5'lisi Örgütünün temelini atmışlar. Bu örgüt 1996-2000 yılına kadar üye ülkeler arasında güvenlik tesis etmek ve ticari işbirliği geliştirme amacıyla faaliyetini yürütüyorken 2001 yılında Özbekistan'ın örgüte katılmasıyla "Şangay İşbirliği Örgütü" ismini almıştır.

Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri uzun zamandır devam etmektedir son zamanlarda batı ülkeleriyle yaşanan kötü siyasi ilişkiler ve AB ülkelerinin üyelik konusunda Türkiye'ye olan olumsuz bakışı Türk dış politikacılarının doğuya yönelmesine sebep olmuştur. Türkiye, Şangay İşbirliği Örgütüne nihayet 2011 yılında tam üyelik için başvuru yapmış ve 2012 yılında gelindiğinde tam üyelik yerine dialog ülkesi olarak kabul edilmiştir.

2017 yılında Pakistan ve Hindistan'ın katılımıyla önemli bir bölgesel işbirliği haline gelen Şangay İşbirliği örgütü; 2005'tan günümüze kadar Türkiye'deki Avrasyacı kesimin de ilgisini çekerek Türkiye için AB üyeliğine karşın önemli bir alternatif olarak tartışılmaktadır.

### **Şangay İşbirliği Örgütünün Kuruluş ve Gelişim Süreci**

Asya kıtasında özellikle Eski SSCB'nin hakimiyetinde olan bölgelerde sınır problemlerini çözüme kavuşturmak ve Avrasya bölgesinde gün geçtikçe gelişen yeni tehditlere karşın Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan Şangay'da bir araya gelerek 26 Nisan 1996 yılında Şangay Beşlisi Örgütünün kurmuştur. Daha sonraki tarihte bölgede gelişen vakialar (terörizm, ayrılıkçılık ve dini fanatizm) sebebiyle örgüt üyeleri 2000 zirvesinde orta asya ülkelerinin diğerlerinin de örgüte katılabileceği konusunda bir karar alınmıştır. Bu kararın ilk adımı da Özbekistan'ın üye olarak Şangay Beşlisi'ne katılımı olmuştur. 2001 yılında

Özbekistan örgüte tam üye olurken Örgütün ismi “Şangay Beşlisi”nden “Şangay İşbirliği Örgütü” olarak değiştirilmiştir. <sup>1</sup>

ŞİÖ, başlangıçta üye devletler arasındaki sınırları askerden arındırmak için bir güvenlik işbirliği forumu olarak kurulmuştur. 2001 ŞİÖ Sözleşmesi'nde, ŞİÖ'nün “Üç Kötülük” (Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılık) ile mücadele etmek için kurulduğu ilk maddede ilan edilirken Bu "Üç Kötülük" aynı zamanda Çin'in iç ve dış politikasının da çekirdek merkezini oluşturmuştur. O zamandan beri ŞİÖ'nün hedefleri ve gündemi, üye devletler arasında bilgi paylaşımıyla artan askeri ve terörle mücadele işbirliğini içerecek şekilde genişlemektedir. Son zamanlarda, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ve Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği gibi bölgesel ekonomik gelişmelere daha fazla odaklanmasını sağlamıştır. Aslında son zamanlarda birçok uzman tarafından, ŞİÖ'nün bu ekonomik girişimlerin güvenliği için kullanıldığı düşünülmektedir.

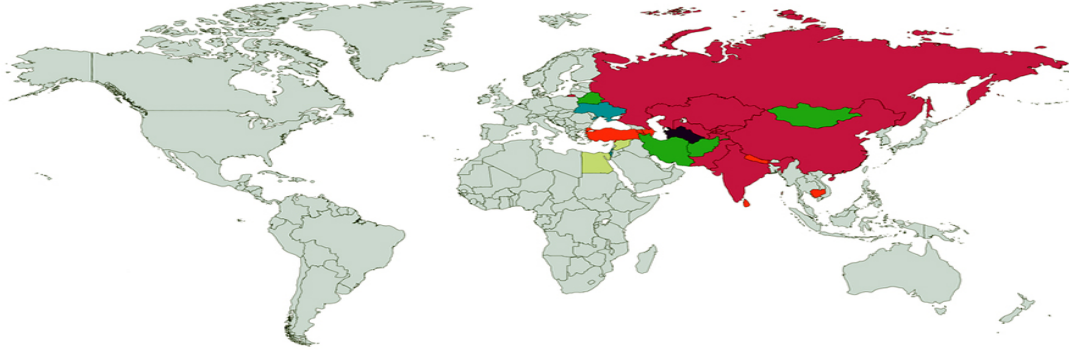
ŞİÖ'nün Haziran 2017'deki Astana zirvesinde, Hindistan ve Pakistan ülkeleri de tam üye olarak kabul edilmiştir. Belarus ise, Diyalog Ortağı statüsünden Gözlemci Devlet statüsüne yükseltilmiştir. Ermenistan, Azerbaycan, Kamboçya ve Nepal yeni diyalog ortakları olarak kabul edilmiştir. Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla ŞİÖ, alan, nüfus ve ekonomik potansiyel açısından dünyanın en büyük birliklerinden biri haline gelerek örgütün hem siyasi hem de ekonomik açıdan daha da güçlü ve etkili olmasına sebep olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Hindistan ve Pakistan ŞİÖ'de dört nükleer güç sahibi ülkelerdir. Bununla birlikte, bu ŞİÖ'yü Doğu-Batı güç rekabeti bağlamında çok daha önemli hale getirmektedir zira dünyadaki 9 nükleer güç sahibi ülkeden artık 4'ü örgütün resmi üyesi olarak birleşmiştir. <sup>2</sup>

Şu anda Çin ve Rusya, ŞİÖ'nün lokomotifleridir, ancak hızlı ekonomik büyüme Çin'i dünya sahnesine itmiştir. Bazı analistler, Çin-Rusya ilişkilerinin karşılıklı güven duygusundan daha çok zorunlulukla derinleştiğine inanmaktadır. Çin ve Rusya, kendi çıkarlarının dışında, yeni siyasi ve ekonomik anlaşmalara temkinli yaklaşırken, ŞİÖ'nün genişlemesine grubun uluslararası arenadaki gelecekteki gelişimine yeni bir güç katacağına inanmaktadır. Örgüte Rusya, Hindistan ve Pakistan'ın eklenmesini bloğun hem siyasi hem de ekonomik potansiyelini artırmak için bir şans olarak görmekte olduğu aşıkardır. Dikkate alınması gereken bir diğer önemli husus, Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Girişimi'nin Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği oluşumu Çin ile Rusya arasındaki son ekonomik rekabettir.

ŞİÖ'nin İran, Hindistan ve Pakistan ile iyi ilişkiler kurma isteğinin en önemli nedenlerinden biri. Bu tür olumlu siyasi ve ekonomik ikili gelişmeler, temelde Orta Asya'daki pazarlama, ticaret, enerji ve altyapı gelişmelerine odaklanmıştır.

<sup>1</sup>Abdullah, Elyar. “Küresel Sistemde Çok Kutupluluk Ve Şangay İşbirliği Örgütü” İstanbul Üniversitesi Dergisi. 2019. S. 61-65

<sup>2</sup>Ametbek, Dinmuhammed. (22 ocak 2017). Şangay İşbirliği Örgütü Asatana Zirvesi. <https://ankasam.org/sanghay-isbirligi-orgutunun-astana-zirvesi-ve-orgutun-genislemesi/> (Erişim Tarihi: 25.12.2019)

**Harita 1. ŞİÖ'de Üye, Gözlemci Ve Dialog Ortağı Ülkelerin Haritası.**

Kaynak: SETA

Not: Üye ülkeler: pembe, gözlemci ülkeler: yeşil, dialog ülkeler: turuncu renkleriyle gösterilmiştir.

**Şangay İşbirliği Örgütünün Yapısı ve Etkinlik Alanları**

ŞİÖ'nün iki kalıcı gövdesi vardır, bu iki kuruluş ŞİÖ'nün temel yapısını oluşturur. İlki, Pekin'deki ŞİÖ- Sekreterliğidir; ikincisi, Taşkent'teki Bölgesel Terörle Mücadele Yapısının ŞİÖ- İcra Komitesidir. ŞİÖ'nün bu yapısı, ŞİÖ'nün Çin'in sınır stratejisi ve terörle mücadele politikasına uygun olarak oluşturulduğunu göstermektedir. ŞİÖ'nün politikası büyük ölçüde Rusya ve diğer ŞİÖ Üye Devletleri yerine Çin tarafından yönlendirilmektedir.

Günvenlik, kültür ve ekonomik işbirliği içerisinde olan bu örgütün ana organları; Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Ulusal Koordinatörler Konseyi, Temsilcilikler Konseyi, Sekretarya, Bölgesel Anti-Terör Ajansı olarak sıralanabilir. ŞİÖ'nün uluslararası boyutta kendi kurumsal yapısı çerçevesinde yaptığı etkinlik ve eğilimleri 3 boyutta gerçekleşmektedir. Bunların ilki Güvenlik, ikincisi Kültürel ve üçüncüsü ise ekonomik boyuttur.

**Tablo 1. Şangay İşbirliği Örgütünün Üye, Gözlemci ve Dialog Ülkeleri****A. Güvenlik Boyutu :**

Üye Devletler	Gözlemci Devletler	Diyalog Ülkeleri
Rusya	Afganistan	Azerbaycan
Çin	İran	Türkiye
Kırgızistan	Moğolistan	Sri Lanka
Tacikistan	Beyaz Rusya	Ermenistan
Kazakistan		Kamboçya
Özbekistan		Nepal
Hindistan		
Pakistan		

En büyüğü 2007'de olmak üzere 3 ortak askeri tatbikat düzenlenmiştir. 2005'te yapılan çağrı ile Özbekistan'daki Amerikan askeri varlığına tepki göstermiş ve bu gücün bölgeden

uzaklaştırılmasını sağlamıştır. Ayrıca örgüt, etnik sorunlar, terörizm, ayrılıkçılık ve köktenci gruplarla mücadele ve uyuşturucu problemine çözüm bulmayı hedeflemektedir.<sup>3</sup>

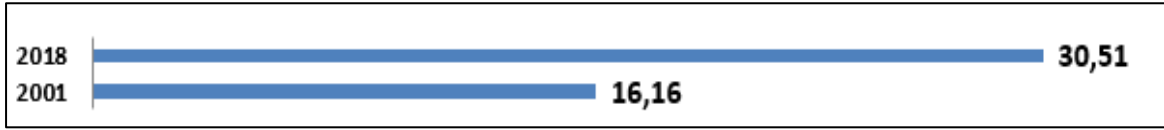
### B. Kültürel Boyut :

12 Nisan 2002'de Pekin'de Şangay İşbirliği Örgütü Kültür Bakanları buluşması düzenlenmiş, kültürel işbirliği konusunda ortak bildiri imzalanmıştır. 2005 Astana Zirvesi sırasında ŞİÖ adına bir sanat festivali ve sergi düzenlenmiştir. 2008 Kazakistan'da halk dansları festivali, 19 Mart 2011 tarihinde düzenledikleri futbol turnuvası gibi faaliyetler örnek verilebilir.

### C. Ekonomik Boyut :

Serbest ticaret bölgesi oluşturulması hedeflenmiştir. 2005 Moskova zirvesinde, ŞİÖ'nün ortak enerji projelerine öncelik tanıyacakları açıklanmış, özellikle petrol, gaz ve su kaynaklarının ortak kullanımı üzerinde durulacağı belirtilmiştir. Ortak projelerin finansmanında ise İnterbank'ın kullanılması kabul edilmiştir. Ayrıca ortak para birimi ve gümrük birliğinin kurulması örgütün gündemindedir. Örgüt 34 trilyon \$ civarında bir gayri safi hasılaya sahiptir. Nüfus açısından büyük orana sahip olan Hindistan ve Çin'in ekonomik güçlerini gösteren gelişmişlik düzeyleri açısından sahip oldukları hacim ve artış oranı uzun vadede tüm küresel dengeleri değiştirecek gibi görülmektedir.

### Grafik 1. Dünya Ekonomisinde ŞİÖ (2001-2018)



Kaynak: IMF ve Dünya Bankası

Dünya bankası ve IMF verilerine göre ŞİÖ'nün dünya ekonomisindeki payı kuruluş yıllarında %16,16 iken, günümüze doğru yükselerek bu pay iki katına çıkmıştır. 2018 itibarıyla görüldüğü üzere ŞİÖ'nün dünya ekonomisindeki payı %30,51'e ulaşmıştır. Bu payın gelecekte daha da yükselerek büyüyeceğini söylemek yanlış olmaz zira ŞİÖ üyeleri arasında gün geçtikçe gelişen ticaret işbirliği dışında Çin'in ekonomik girişimleri bu ihtimalin habercisidir.<sup>4</sup>

<sup>3</sup> Çağdaş, Deniz. (Ocak 2018). Şangay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikası. [https://www.researchgate.net/publication/322698907\\_Sangay\\_Isbirligi\\_Orgutu\\_ve\\_Turk\\_Dis\\_Politikasi](https://www.researchgate.net/publication/322698907_Sangay_Isbirligi_Orgutu_ve_Turk_Dis_Politikasi)(Erişim: 12.01.2020)

<sup>4</sup> İstikbal, Deniz. (5 Kasım 2019). Asya Savunma Platformu: Şanghay İşbirliği Örgütü. <https://www.setav.org/asya-savunma-platfomu-sanghay-isbirligi-orgutu/> (Erişim: 12.01.2020)

### Türkiye-ŞİÖ İlişkileri

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Avrasya birçok siyasi ve ekonomik değişime uğramış, bu değişime paralel olarak Türkiye, Avrasya siyasetinde önemli bir ülke haline gelmiştir. Türkiye siyasi ve ekonomik önemini artırmış, Orta Asya ülkeleri ile de önemli ilişkiler geliştirmiştir.<sup>5</sup>

Türkiye'nin bir taraftan orta asya ülkeleri ile siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda ilişkilerini geliştirirken Çin ve Rusya gibi bölgesel güçlerle de yakın ilişkiler kurarak dış politikasında doğuya yönelmeye başlamıştır. Bu nedenle Türkiye, orta asya ülkeleri ve Rusya ile ekonomik olarak aktif işbirliği içinde olması ŞİÖ'ye üye olması açısından muhim bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye ilk defa 15 yıl önce Şangay İşbirliği Örgütüne üye olmak istediğini iletmış olsa da bu üyelik özellikle Çin Halk Cumhuriyeti tarafından veto edilmiştir. Daha sonra Cumhurbaşkanlığı Recep Tayyip Erdoğan 2007 yılında Rusya ziyaretinde ŞİÖ üyelik meselesini dile getirerek Putin'dan Türkiye'yi ŞİÖ'ye almalarını istemiştir. Ardından, Türkiye'nin Mart 2011'deki Dialog Ortaklığı Statüsüne başvurusu değerlendirilmiş ve Haziran 2012 tarihinde ŞİÖ'nün Dialog Ortağı statüsüyle resmi olarak tanınmıştır.<sup>6</sup>Şangay İşbirliği Örgütü Şartnamesi 14. maddesinde diyalog ortağı olma statüsü ile ilgili tanımlar bulunmaktadır:

*“Şangay İşbirliği Örgütü diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla diyalog ilişkileri tesis edebilir, örgüte ilgi duyan ülkeler ve uluslararası kuruluşlara da diyalog ortağı veya gözlemci statüsü tanınabilir. Bu statüdeki ülkelerin örgüt içinde yetkisi sınırlıdır ve sadece bazı teklifleri sunabilirler ve bunun yanında örgüt üyeleri ile işbirliği yapma imkanları elde edebilirler.”<sup>7</sup>*

Mezkur tanıma göre Türkiye'nin bu statüyle (Dialog Ortağı Statüsü) Şangay İşbirliği Örgütünde kurumsal manada karar alma merciiğinin dışındadır. Bu durumda, örgütte birinci olarak statüsünü gözlemci ülkeler statüsüne ve daha sonra tam üyelik statüsüne yükseltmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin dış politikasında çok taraflı dış politikaya yönelme sözkonusu olmasına rağmen Türkiye bu hareketi ŞİÖ üyeleri tarafında batıyla yakınlığı ve NATO üyesi olması nedeniyle sıcak bakılmamaktadır. İlk defa NATO üyesi olan bir devlet ŞİÖ ile kurumsal ilişkiler kurmuş, Türkiye'nin bu hakerekti batı ülkelerinin de dikkatini çekmiştir. Bu manada buna paralel olarak Türkiye'nin on yıllardır süren AB üyeliği sürecini de yavaşlamıştır.

Türkiye orta asya ülkeleriyle tarihsel, dilsel, dinsel ve kültürel yakınlığı nedeniyle mezkur ülkelerin bağımsızlığında bu yana yanında olmuş ve altyapı, eğitim ve sağlık alanlarından önemli yatırımlar yapmıştır. Böylece, Türkiye bu ülkelerin siyasi, ekonomik, kültürel ve stratejik gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Rusya ile siyasi ilişkiler zaman zaman istikrarsız bir hal alabiliyorsa da aslında Türk-Rus ilişkileri ekonomik ve enerji temelli stratejik karşılıklı bağımlılık bu süreci etkilemiş ve iki ülkenin yakınlaşmasına sebep olmuştur. Çin ile olan ilişkilerinin de aynı şekilde bir kuşak bir yol girişimi 'nin inşası için işbirliğiönemli hale gelmektedir.

<sup>5</sup>Yıldırımçakar, Emrah. (2019) “The New Challenges Of The Sco And Turkey-Sco Relations” *Journal Of Political Administrative And Local Studies*. Vol:2, Issue:2 P.102

<sup>6</sup>Abdullah, E.2019. S. 119

<sup>7</sup>Şangay İşbirliği Örgütü Şartnamesi, (2002) <http://rus.sectesco.org/documents/>, (Erişim: 2.01.2020)

ŞİÖ'nün genişleme sürecinde Pakistan, Hindistan tam üyelik statüsüne kabul edilirken Türkiye'nin hatta gözlemci üyeliğinin bile veto edilmesinin arkasındaki sebep Türkiye'nin NATO üyeliğidir. Zira, ŞİÖ doğu blokta güvenlik perspektifinden NATO örgütünün karşısında oluşturulmuş bir örgüt olarak düşünürsek, bu üyelikten dolayı Türkiye'yi uzak tutmak istemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin ŞİÖ'de tam üyelik statüsüne yükselebilmesi NATO üyeliğinden çıkması, AB üyeliğinin durdurulması ve özellikle de gelecekte gelişecek olan Türkiye – Çin ilişkisine bağlıdır.

Türkiye, “Çin-Orta-Batı Asya Ekonomik Koridoru” nda önemli bir role sahiptir. Türkiye, Çin için önemli bir güvenlik aktörüdür ve Avrasya ve Ortadoğu siyasetinde önemli bir role sahiptir. Çin-Türkiye işbirliğinin, Orta Asya'nın istikrarı ve Bir Kuşak bir Yol projesi'nin devamı için hayati önem taşıyan Sincan'ın istikrarı üzerinde olumlu etkisi olabilir Bu nedenle, Çin, Rusya ve ŞİÖ diğer üyelerinin Türkiye'nin ŞİÖ üyeliğini desteklemesi, en azından Türkiye'nin ŞİÖ zirveleri için gözlemci ülke olmasını desteklemesi beklenmektedir.<sup>8</sup>

ŞİÖ üyeleri ve Türkiye, Orta Doğu ve Orta Asya'daki enerji güvenliği açısından ortak çıkarlara sahiptir. Artan terör eylemleri ve enerji gereksinimi dikkate alındıkça Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği daha önemli hale gelmektedir. Zira Türkiye hem orta doğuya hem de Avrupa'ya ŞİÖ için açılan bir kapı olarak stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye'nin stratejik konum olarak Bir Kuşak bir Yol projesinin kontrolünde önem arz etmektedir. Türkiye bu sebeple Doğu ve Batı siyasetinde daha aktif olmayı, Batı ve Doğu siyasal ekonomik ilişkilerini dengelemeyi ve Asya ile Avrupa ve Orta Doğu arasında köprü rolü üstlenmeyi hedeflemektedir. Türkiye bunu başarırca hem Orta Asya'da kendi çıkarlarını koruyabilecektir hem de büyük doğu pazarında ticari ilişkilerini geliştirecektir. Ayrıca, batı ile olan ilişkileri de devam ederek Türkiye'yi bir merkez ülke haline getirecektir.

### **Türkiye'nin Üyeliğinin Avantaj ve Dezavantajları**

Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütüne üyeliğinin Türkiye açısından inceleyecek olursak, bu üyeliğin hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. Türkiye'nin son zamanlardaki siyasi tutumunun ürünü olarak doğu-batı arasında dengeleme çabaları iki tarafında Türkiye açısından mühim olduğunu açıklar. Türkiye, ortak çıkarlar doğrultusunda ABD ve Avrupa ile çoğu zaman anlaşmazlıklar ve krizler yaşasa da önemli ölçüde mezkur ülkelere bağımlı ya da ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye ŞİÖ üyeliğini batı özellikle ABD ve Abya karşı bir koz olarak kullanabilir. Doğunun büyük pazarına erişmesiyle önemli ölçüde standartlar değişecektir. Yükselen bir güç olarak Çin ve Rusya açısından da Türkiye konumu nedeniyle önemli hale gelebilme ihtimali vardır. Hem de yeni gelişecek olan bir kuşak bir yol projesi gibi yeni yatırımlar ve projelerle Türkiye gelişecektir.<sup>9</sup>

Çinli uzman Yao Kuangyi'ye Göre İse Türkiye'nin Örgüte Katılımı Avrasya Bölgesinin Güvenlik Ve İstikrarına Katkıda Bulunacaktır. Yao'ya Göre, Türkiye Orta Asya Bölgesi İle

<sup>8</sup>Yıldırımçakar, E. Vol:2, Issue:2 p. 133

<sup>9</sup>Özdemir, Özge.(22 Kasım 2016) Şangay İşbirliği Türkiye'ye ekonomik katkısı olur mu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38067632>(Erişim: 10.12.2020)

Tarihsel Ve Kültürel Bağlara Sahiptir Ve Bölgede Kendi Nüfuzunu Genişletmek Niyetindedir.<sup>10</sup>

Rusya Dışişleri Bakanlığı Bünyesindeki Diplomatik Akademi Doğu Bilimi Araştırma Merkezi Müdürü Andrey Volodin 2012 Tarihinde Yaptığı Açıklamada, Şunları Beyan Etmiştir. “Şangay İşbirliği Örgütü’nün Adım Adım Genişlediğini Görüyoruz. Umarım, Hem Hindistan, Hem Pakistan, Hem İran, Hem Afganistan, Şangay İşbirliği Örgütü’nün Tam Üyeleri Olacaktır. Yani, Pratik Anlamda Dünya Siyasetinin Çoğu Çelişkilerinin Düğümü Olan Hemen Hemen Tüm Merkezi Avrasya, Sonuçta Örgüt Ağı İle Kaplanmış Olacaktır.”<sup>11</sup>

Türkiye ve AB ilişkilerinde AB Türkiye’ye sıcak bakmamakta olup, tarihsel çatışmanın devamını farklı bir boyuttan ileri götürmektedir. Nitekim, Osmanlıyı bölüp aralarında paylaştıkları gibi Türkiye’ye de hala aynı gözle bakmaktadırlar. Türkiye’nin gelişmesini istemeyen Avrupa ülkeleri Türkiye’nin AB üyeliğini de veto etmektedir. Bu sebeple ŞİÖ’ye ilgi gösteren Türkiye, yeni ipek yolunda batıyla doğu arasında büyük bir terminal olabilecektir.

### **AB –NATO ve ŞİÖ’nün Türkiye Açısından Karşılaştırılması**

Şangay İşbirliği Örgütü ve Avrupa Birliği her ne kadar birbirine benzetilse de benzer örgütler değildir. Ne amaç bakımından ne yapısal perspektiften birbirine tam olarak benzememektedir. Bu iki örgütün karşılaştırmasına bakacak olursak, ŞİÖ – Bölgesel güvenlik mekanizması olarak kurulurken, AB- Politik Ekonomik entegrasyon olarak kurulmuştur. Avrupa Birliği suprnational (Ulusüstü) bir örgüt olarak Avrupa kıtasında faaliyet yürütürken, Şangay İşbirliği Örgütü devletler ararası faaliyet gösteren bir örgüttür. Yani karar mekanizması açısından da çok farklıdırlar.

AB üyesi ülkeler arasında insan, sermaye ve ürünlerin serbest dolaşım hakkı varken, ŞİÖ üyesi ülkelerde bu mümkün değildir. Aynı şekilde AB’nin bir supranational örgüt olarak kendine mahsus yasama gücü bulunan bir meclisi, yargı alanında bir mahkemesi ve kendine has bir marşı mevcuttur. ŞİÖ’nün meclis, mahkeme ve ya bir marşı bulunmamaktadır.

Hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insani gelişmişlik düzeylerine bakacak olursak ŞİÖ üyesi ülkeleri AB üyesi ülkelere göre çok alt sıralarda görülmektedir. Doğu kültürünün siyasal mirası olarak Asya ülkeleri daha çok totaliter ve baskın şekilde yönetilirken Avrupa ülkeleri özellikle AB üyesi ülkeler daha demokratik yönetilmektedir.

ŞİÖ yeni bir tür uluslararası organizasyondur ve diğer organizasyonlarla kıyaslanamaz. Asya’da bir NATO değil çünkü askeri bir blok değil. Askeri tatbikatları esas olarak terörle mücadeleye odaklanmaktadır. Dünya nüfusunun neredeyse yarısının ana vatanı olan Arktik Okyanusu, Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu arasında bölgenin barış ve istikrarını sağlamak ŞİÖ’nün sorumluluğundadır.1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği’nin ihdas edilmesi ile birlikte Türkiye ve AB arasında büyük bir ivme kazanan ticaret hacmi 2019 yılında 162 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve AB,Türkiye’nin en önemli ticaret ortağı olmayı sürdürmüştür.<sup>12</sup>

<sup>10</sup>Erkin, E. “Türkiye’nin Şangay İşbirliği Örgütü Üyeliği”, Uygur Akademi Dergisi, 2017, s.14.

<sup>11</sup>Üstün, Nazlı, “Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye”, ETÜD Araştırma Servisi, <http://www.kto.org.tr/d/file/sanghay-isbirligi-orgutu-ve-turkiye2016>, s. 8.

<sup>12</sup><https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/> (Erişim: 09.01.2020)



**Tablo 3. Türkiye-AB Arasındaki Dış Ticaret Hacmi (Milyon \$)**

	2018		2019	
	Değer	Payı	Değer	Payı
TOPLAM İHRACAT	154.110.332	100,0	156.885.511	100,0
Avrupa Birliği	77.447.608	50,3	76.750.655	48,9
TOPLAM İTHALAT	206.492.791	100,0	183.685.849	100,0
Avrupa Birliği	74.888.763	36,3	62.326.717	33,9

Kaynak: TÜİK veri tabanı

2018 yılında Türkiye'nin Avrupa'ya ihracat oranı %50,3 iken, 2019 yılında bu %48,9 düşmüştür. İthalat oranlarına baktığımızda %36,3 iken, %33,9 olmuştur. <sup>13</sup>

**Tablo 4. Türkiye - Şangay İşbirliği Örgütü: Dış Ticaret Hacmi**

Ülke	Türkiye'nin İhracatı (milyar USD)	Türkiye'nin İthalatı (milyar USD)	Dış Ticaret Dengesi (milyar USD)
Rusya	2 583	19.680	-16.980
Çin	2 870	23.490	-22.570
Tacikistan	0.920	3248	-1989
Özbekistan	1.276	0.450	-420
Kazakistan	0.835	1270	-980
Kırgızistan	0.570	0.380	-370
Pakistan	0.652	0.470	-146
Hindistan	0.980	7200	-6213
Toplam	5658.858	52824.905	-47.166

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü üyelerine ihracatı toplam ihracatın yüzde 6'sını, bu ülkelerden yapılan ithalat ise toplam ithalatın yüzde 25,7'sini oluşturmaktadır. 2001 yılından günümüze doğru Türkiye'yle olan ticaret hacmi sürekli artış göstermiştir. <sup>14</sup>

### Sonuç

Şangay İşbirliği Örgütü başlangıç uzun yıllardan beri devam edegelmiş sınır sorunlarının bir çözüm olarak NATO'nun merkezi asya'ya ilerleme kaydetmesine karşın Çin ve Rusya devletleri arasında kurulmuştur. İlk etapta şangay beşlisi olarak kurulan bu örgüt 2001 yılında Özbekistan'nın katılımıyla Şangay İşbirliği Örgütüne dönüşmüştür. ŞİÖ ülkeleri arasında görünüşte siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri alanda işbirliği bulunmaktadır. Bu işbirliği dışında aslında Çin ve Rusya hatta Hindistan gibi ülkeler ise kendi nüfuzlarını merkezi asyadaki ülkelere yönelik artırmaya çalıştığı da görülmektedir. Yükselen bir güç olarak Çin devleti üye ülkelerle ticareten yaklaşırken ve bu manada ekonomik etkisini artırmaya çalışırken, Rusya daha çok siyasi gücünü ve etkisini artırmaya çalışmaktadır.

2017 yılında Pakistan ve Hindistan'ın katılımı Şangay işbirliği örgütünü daha da güçlenmesine sebep olmuştur. batı ülkeleri özellikle ABD ve AB ülkeleri bu genişlemeden endişe duymaktadır zira günümüzde bu birliğin uluslararası alanda etkisi de gitikçe artmakta olup, bu artışla beraber 4 nükleer sahibi ülkenin bu örgüt çerçevesinde faaliyete geçmesi batı

<sup>13</sup>Çolak, Ömer Faruk. (31 Ocak 2020) Yine, yeniden AB patikasına <https://www.dunya.com/kose-yazisi/yine-yeniden-ab-patikasina/461545>(Erişim: 16.01.2020)

<sup>14</sup><https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>, (Erişim: 28.12.2020).

dünyasını korkutmaktadır. ŞİÖ politikaları genellikle Çin devleti hedef ve isteklerine göre oluşmakta olduğunu söylemek yanlış olmaz bu manada gelecekte Rusya ve Hindistan gibi ülkelerin Çin ile çıkar çatışması yaşaması da muhtemeldir zira bu ülkelerin mezkur duruma karşı nasıl tepki vereceği net değil. Burada Türkiye için endişelenilmesi gereken, Türkiye ve Orta Asya ilişkilerinin olası bir Çin-Rusya çıkarına dayalı çatışmalardan nasıl etkileneceğidir.

Son zamanlarda Türkiye'nin Orta Asya'daki rolü artıyor, Türkiye Orta Asya ile yakın ilişkilere sahip ve Türkiye ŞİÖ'de belirli bir konuma sahip olarak Orta Asya'ya daha yakın olmak istiyor. Türkiye, ŞİÖ'ye üye olma niyetini defalarca açıkladı. Türkiye bunu yaparak AB üyeliği tekliflerini tamamen geri çekmek istemiyor. Türkiye, eski politikaların aksine, daha çok taraflı ilişkiler kurarak Batı ve Doğu ilişkilerini dengelemek istemektedir. Jeo-stratejik konumu ve ekonomik enerjiye dayalı siyaseti nedeniyle, Türkiye'nin çok taraflı ilişkilere sahip olmasının yanı sıra farklı uluslararası kuruluşlara üye olması gerekmektedir. Zira Türkiye, Çin'in Kuşak Girişimi'nin, Rusya'nın ve diğer ŞİÖ üye devletlerinin enerji ilişkilerinin geleceği için önemli bir role sahiptir. Türkiye, Orta Asya'nın her adımıyla ilgilenmesi müzeldir, zira olası herhangi bir çatışma ve gelişim Türkiye'nin bölgesel çıkarlarını da etkileyecektir.

#### Kaynakça

- Abdullah, E. (2019). *Küresel Sistemde Çok Kutupluluk Ve Şangay İşbirliği Örgütü* İstanbul Üniversitesi. İstanbul.
- Erkin, E. (Ocak 2017), "Türkiye'nin Şangay İşbirliği Örgütü Üyeliği", *Uygur Akademi Dergisi*. İstanbul.
- Yıldırımçakar, E. (2019). "The New Challenges Of The Sco And Turkey-Sco Relations", *Journal Of Political Administrative And Local Studies* Cilt:2, Sayı:2 (2019).
- Ametbek, D. (22 Ocak 2017). Şangay İşbirliği Örgütünün Asatana Zirvesi ve Örgütün Genişlemesi. <https://ankasam.org/sanghay-isbirligi-orgutunun-astana-zirvesi-ve-orgutun-genislemesi/> (Erişim Tarihi: 25.12.2019)
- Wikipedia, (t.y.) Şangay İşbirliği Örgütü. [https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanghay\\_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi\\_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanghay_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC) (Erişim Tarihi: 16.01.2020)
- Çağdaş, D. (Ocak 2018). Şangay İşbirliği Örgütü ve Türk Dış Politikası. [https://www.researchgate.net/publication/322698907\\_Sangay\\_Isbirligi\\_Orgutu\\_ve\\_Turk\\_Dis\\_Politikasi](https://www.researchgate.net/publication/322698907_Sangay_Isbirligi_Orgutu_ve_Turk_Dis_Politikasi) (Erişim Tarihi: 12.01.2020)
- Deniz, İ. (5 Kasım 2018). Asya Savunma Platformu: Şangay İşbirliği Örgütü. <https://www.setav.org/asya-savunma-platformu-sanghay-isbirligi-orgutu/> (Erişim: 12.01.2020)
- Şangay İşbirliği Örgütü Şartnamesi,(Nisan 2002). <http://rus.sectesco.org/documents/> , , (Erişim Tarihi: 2.01.2020)
- Üstün, N. (2016) Şangay İşbirliği Örgütü ve Türkiye. <http://www.kto.org.tr/d/file/sanghay-isbirligi-orgutu-ve-turkiye> (Erişim Tarihi: 20.12.2019)
- Özdemir, Ö. (22 Kasım 2016). Şangay İşbirliği Örgütü'nün Türkiye'ye ekonomik katkısı olur mu? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38067632> (Erişim Tarihi: 10.12.2020)
- Çolak, Ö. Yine, yeniden AB patikasına. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/yine-yeniden-ab-patikasina/461545> (Erişim: 16.01.2020)
- <https://www.ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>, (Erişim: 28.12.2020).